

Роман КИРЧІВ

ХАРКІВСЬКИЙ ОСЕРЕДОК УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ (ПЕРША ПОЛОВИНА ХІХ ст.)

**Продовження. Початок у попередньому
випуску**

Подаються матеріали, які мали увійти до запланованої кількатомної «Історії української фольклористики», яка готувалась до видання в ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, загальну концепцію, схему структури дослідження та опрацювання плану-проспекту першого тому якої, а саме: доромантичні та романтичні зацікавлення українською усно-словесною народною творчістю — було доручено автору цієї статті. Написані початкові розділи цієї праці опубліковані у журналі «Народна творчість та етнографія».

Ключові слова: український фольклор, романтична фольклористика, українське національно-культурне відродження.

© Р. КИРЧІВ, 2016

Постать Ізмаїла Срезневського в українській фольклористиці

Це, без сумніву, знакова постать початкового етапу української фольклористики, один з найяскравіших представників її романтичного напрямку, організатор фольклористичної роботи в молодіжному середовищі Харкова та серед любителів української старовини на провінції.

Корінний росіянин за походженням, у Харкові Ізм. Срезневський з дитинства захопився козацькою старовиною і усною словесністю українського простолюддя. З 14 літ зайнявся записуванням українських пісень, переказів, відомостей з історії й етнографії краю та заохочував до цієї роботи своїх друзів і університетських товаришів, з якими «бродив із хутора в хутір» [65, с. 30] в околицях Харкова. Пройнявся настільки українською минувиною і її уснопоетичними пам'ятками та народною традиційністю, що, за словами пізнішого біографа, «став полум'яним українцем» [30, с. 2]. Щоправда, залишаючись водночас, як видно з цитованих юнацьких листів до матері, патріотом-росіянином.

Головним початковим імпульсом зацікавленню Ізм. Срезневського українською фольклористикою послужили «Опыт собрания старинных малороссийских песней» М. Цертелева (1819) і «Малороссийские песни» М. Максимовича (1827). Був продовжувачем їхніх починань на полі українського фольклору, але не наслідувачем. Уже з першого випуску «Запорожской старины» в 1833 р. запропонував свій підхід до збирання, опрацювання і видання українських пісень і дум у пов'язаності їх з відповідними відомостями про історичне буття народу, його мову, традиційну культуру — етнографію, писемну літературу.

Таке комплексне бачення і осмислення тексту усної народної словесності було фактично оригінальним не тільки в українській, а й тогочасній європейській фольклористиці взагалі. Воно спонукало не тільки до збирання, записування творів усної народної словесності, а й студій над ними, осмислення як явищ духовності в широкому історико-культурологічному контексті. Істотним і дієвим було те, що така постановка питання не тільки задекларована теоретично, але й представлена практично.

У цьому сенсі «Запорожская старина» викликала широке зацікавлення сучасників, каталізувала не тільки збирання, а й вивчення фольклору, розвиток фольклористичної думки. Акцентувала увагу на

пізнавально-естетичних смислах фольклорного тексту, його історіософській і філологічній значущості.

Як уже мовилося, науково освітлені і прокоментовані тексти «Запорожської старини» були сприйняті з довірою в літературних наукових колах, стали, можна сказати, хрестоматійними, передруковувалися в різних виданнях, використовувалися в дослідницьких працях, причому не тільки українських, а й інших слов'янських, зокрема російських і польських. Видання Ізм. Срезневського авторитетно заявило високий культурний статус українського фольклору і таким чином служило його популяризації, розширенню уваги до нього та задіяності в науково-літературний процес.

Водночас ця праця, за словами Вс. Срезневського, прославила і самого її видавця, зробила ім'я його відомим і популярним серед науковців, висунула його як ученого-етнографа, відкрила йому дорогу до знайомства з авторитетними тогочасними вченими і літераторами та можливість публікації праць у столичних виданнях [63, с. 7, 8]. І в свідомості тогочасних діячів західноукраїнського національно-культурного відродження постать Ізм. Срезневського і його твір сприймалися як виразник і чинник етнокультурної єдності роз'єданого поневолювачами народу. Коли літом 1842 р. Ізм. Срезневський під час своїх наукових подорожей по слов'янських землях відвідав Львів, Яків Головацький вписав у його альбом вірш, в якому дуже виразно звучить ця ідея єдності:

*Руський з руським повстрічався,
Руський з руським повітався...
Хоч з далекої України
Хоч з далекої родини —
Вже один другому брат!*

*Ізв'яжмися, рідні діти, —
Час вже нам відмолодіти!
Свою пісню заспіваймо,
Своєю сили добуваймо —
Та все піде влад [77, с. 221].*

Істотним було те, що своїм особистим прикладом і діяльністю Ізм. Срезневський впливав на розвиток українського фольклористичного руху у поєднанні з іншими ділянками українознавства, історією, мовою, етнографією. Спонукав до цього в тому числі й неукраїнців. Яскравим прикладом тут може бути початок наукової кар'єри визначного українського історика, народознавця і письменника Миколи Кос-

томарова. Син поміщика-великороса з Воронізької губернії, він відкривав для себе Україну, починався як фольклорист, етнограф і історик під час навчання в Харківському університеті (1833—1837), під впливом зростаючого тут українознавчого руху і, зокрема, особистого знайомства з Ізм. Срезневським. Останній був для молодого Костомарова високим авторитетом, він звертався до нього в різних питаннях з української мови, фольклору, етнографії. Свідченням цьому є зізнання в «Автобіографії» [26, с. 38] й опубліковані листи М. Костомарова до Ізм. Срезневського [76, с. 325—346].

Констатуючи значення і корисний вплив Ізм. Срезневського на процес становлення української фольклористики, залучення до неї та ділове спрямування потрібних сил, не можна поминути вельми важливої з цього погляду у свій час його публікації «Взгляд на памятники украинской народной словесности. Письмо к профессору И.М. Снегиреву» [71, с. 134—150]. Прикметним є вже адресування цієї публікації відомому російському етнографу, фольклористові й археологу Іванові Михайловичу Снегірьову (1793—1868). Молодий ентузіаст української народної поезії, видавець на той час уже трьох книжок «Запорожської старини» зреагував, мабуть, на те, що професор І. Снегірьов у працях з російського фольклору, зокрема у виданні «Русские в своих пословицах. Рассуждения и исследования об отечественных пословицах и поговорках» (Кн. 1—4. — М., 1831—34), звертаючись до українського матеріалу, недостатньо зважав на його етнічну специфіку і трактував як провінційну складову великоруського. Зрештою, так, як це зазвичай робили непоодинокі інші видавці російського фольклору.

Не декларуючи полемічного спрямування свого виступу, ця інтенція Ізм. Срезневського зазначена буквально з заголовка, в якому понятійно заявлена категорія «Українська народна словесність». Далі з перших слів тексту стверджується самотність, багатство і краса української мови, її вираз у пам'ятках словесності й історичному досвіді функціонування. Оскільки судження молодого Ізм. Срезневського вельми неординарні для свого часу, доцільним буде навести дещо обширний початковий фрагмент цього тексту в українському перекладі:

«У теперішній час, здається, вже ні для кого і ні для чого доказувати, що українська мова (або, як хочуть

називати інші. — малоросійська) є мова, а не говір російської або польської, як доказували деякі, і багато є переконаних, що ця мова — одна з найбагатших слов'янських мов; що вона ледве чи поступається, наприклад, богемській (чеській. — Р. К.) за багатством слів і виразів, польській у мальовничості, сербській у милозвучності, що це мова, яка, будучи ще необробленою, може вже зрівнятися зі сформованими мовами — за синтаксичною гнучкістю і багатством, мова поетична, музикальна, живописна.

Але чи може, повинна вона в теперішніх обставинах продовжувати свій розвиток і стати мовою літератури, а відтак і суспільства, як частково було колись, або її судилося назавжди залишитися мовою простого народу, невпинно нівечитися, мало-помалу в'янути, глухнути серед утисків інших мов і вкінці зникнути з лиця землі, не залишивши після себе ні сліду і спогаду?

Ні! Яка б доля не чекала її, що б не чинили з нею легковажність і випадок, вона не зникне. І якщо б навіть вона не мала надії на славу літературну, вона залишить свої пісні і думи і довго буде пам'ятною подібно мові труверів і скальдів. Якщо б вона не мала надії на літературну славу, — сказав я, — але вона має і цю надію, хоч і слабу, хоч ще лише в зародку, але має. Адже ж чому глибокодумний Сковорода, простодушний Котляревський, багатий фантазією Артемовський, завжди забавний, завжди захоплюючий Основ'яненко і ще декілька інших не дають обіцянку і надію чекати що-небудь достойне для України? Чому повинні вони залишитися самотніми в досі дикій пустині української літератури? Мова Хмельницького, Пушкаря, Дорошенка, Палія, Кочубея, Апостола повинна, в крайньому разі, передати нащадкам славу цих великих людей України.

Під щитом і захистом мудрого уряду, під наглядом монархів, опікунів вітчизняної освіти ця мова може мати ще надію. Уявляю собі ту щасливу годину, коли Росія — сильна душею, сильна волею, сильна розумом, буде сильною в світі й словом; незмінна вітчизна своїх громадян стане вітчизною всіх інших народів, всіх наук, всіх мистецтв, всіх літератур.

Будемо радіти надією і не віддамо забуттю того, чим уже можемо гордитися; не знехтуємо тих дорогоцінностей, які посідаємо і якими можемо оволодіти, якщо не будемо байдужими і довірливими до народної пам'яті.

Але чим можемо ми гордитися? Якими дорогоцінностями володіємо? Ці питання залишаються досі невирішеними і навіть неторканими. Зрештою, нехай не подумає читач, що я осмілюся взятися за цю працю. Ні, це ще завчасно. Мій намір указати лише на найважливіше, зробити не більше, як загальний нарис пам'яток української народної словесності. І буду дуже радий, якщо залишу поза увагою не все, що заслуговує особливої уваги любителів» [58, с. 134—136].

У наведеному вступі статті І. Срезневського зазначено кілька принципово істотних тез: що українська мова — одна із самостійних і самодостатніх слов'янських мов; що переконливим доказом її самобутності, можливостей для різнобічного функціонування і розвитку є багата усна народна творчість і писемна література цією мовою, яка вже заявила себе низкою талановитих імен і творів та дає підстави сподіватися нових успіхів; що фольклор є одним з головних етнокультурних здобутків і етновизначальних чинників, дорогоцінністю, якою треба гордитися і яку треба знати, вивчати; що не можна залишатися байдужими до цього скарбу і переоцінювати можливості збереження його в народній пам'яті. Незвичайним у цій медитації є звернення до верхньої влади Росії, до монарха з недвозначною пропозицією підтримати розвиток української мови в ім'я просвіщення, доброї долі і справедливості для всіх народів держави. Що, зрештою, не сталося, а було вирішено радше навпаки.

Дуже важливим було те, що ці положення позначені не стільки романтичним пафосом, скільки вдумливою і переконливою логікою дослідника-аналітика, що вони визначали предмет і спонукали до його опрацювання й осмислення. У продовженні статті автор пропонує свою спробу розпрацювання системного погляду на пам'ятки української народної словесності.

Нагадаємо, що то був час початкового етапу теоретичного і практичного вирішення проблеми систематики і класифікації фольклору, виражений здебільшого в практиці видання народнописаних текстів. Схема Ізм. Срезневського оперта на відомому йому матеріалі української фольклорної традиції. Він вважає найбільшим багатством української народної словесності її епіку, яку називає «Предання» — в значенні передання, оповістки — поетичні і прозові. Це: 1. Думи. 2. Казки. 3. Похвалки. 4. Прислів'я і приказки. 5. Загадки. 6. Замовляння.

Кожну з цих груп характеризує і найбільше уваги приділяє першій. «Ледве чи допустимо помилку, — пише, — коли скажемо, що мало є народів, які були б багатші від українців піснями і щоб ці співи були такі витончені поетично і такі різноманітні за змістом і при тому такі мелодійні» [58, с. 137]. Зазначає, що, крім загальнопоширених пісень і дум, є незліченна кількість місцевих пісень, які складаються принагідно і, не встигаючи закріпитися в побутуванні, забуваються. Звертаючись до власного збирацького досвіду, автор ділиться спостереженнями про процес складання пісень простими українськими селянками, які виливають свої думки і настрої гармонійним поетичним словом [58, с. 137]. Констатує, що «між українками є багато наділених даром складати пісні, немало таких талантів є і між чоловіками, особливо серед ремісників, чумаків і бандуристів. Серед їхніх імпровізацій, які стали піснями і думами, удостоєними народної пам'яті, є багато істинно прекрасних, проникнутих глибоким, непідробним почуттям, оживлених звуками, які зворушують серце» [58, с. 138].

Виклад ілюструється цитатами з пісень та покликками на тексти пісень і дум, які на той час уже були вміщені у збірниках М. Максимовича і в перших випусках «Запорожской старины». Відзначаючи різноманітність змісту українських пісень і дум, Ізм. Срезневський наголошує, що непоодинокі з них нагадують легенди глибокої давнини («преданья старины глубокой»), інші захоплюють невинністю і простотою повчань, позначених патріархальністю, релігійністю, вірою в силу молитви і Божої благодаті, ще інші розгортають картини минулої слави і лих тих часів, коли Україна боролася з ворогами чи сама поборювала себе внутрішніми протистояннями і чварами, називають героїв козацької доби. Велика кількість пісень, що переносять у світ кохання, забавляють притаманною українцям веселістю і гумором [58, с. 139—140].

Щодо змісту автор ділить українські пісні і думи на шість відділів: 1. *Міфічні* — пов'язані з первісними світоглядними уявленнями, до них відносить і колядки. 2. *Билинні* — про те, що було, козацьких гетьманів і героїв та пов'язані з певними подіями. 3. *Моралістичні (повчальні)* — які у формі міфологічних переказів і оповідей про певні події і особи викладають основні правила життя і моралі. До таких відносить думу про Олексія Поповича — про силу батьківської молитви. 4. *Військові* — здебіль-

шого козацькі і гайдамацькі — про розлуку з батьківщиною, військові походи, битви, смерть, полон. Їх треба відрізнити від пісень, які пізніше стали набутком ремісників і чумаків, в останніх важливу роль відіграє кохання. 5. *Анакреонтичні* — переважно жіночі, які співаються на вечорницях, забавах, танцях, під час праці. 6. *Гумористичні* — жартівливі, часто з елементами іронії і сатири та непристойностями.

За вживанням, побутуванням Ізм. Срезневський ділить пісні на *обрядові* і *домашні*. Констатує, що в народі є також поділ на *старі* і *просто пісні* або *нові*. До старих належать увесь перший відділ, билинні, велика частина моралізаторських і майже всі військові.

У заувагах стосовно поетики українських народних пісень і дум автор відзначає як прикметні їхні ознаки ліро-епічність, багату образність, драматизм і «сценізм». Щодо віршової форми, то їм властивий силабо-тонічний розмір, а «думи складені римованою прозою» [58, с. 143].

Сказане про українські пісні і думи завершується довідкою про їхні видання з короткою характеристикою (не включаючи, як зазначав, публікацій пісень «у попсованому вигляді в російських пісенниках» [58, с. 143]): Кн. Цертелева, 1819 («Видання дорогоцінне, але наповнене жахливими друкарськими помилками»); М. Максимовича, 1827 («Видання цікаве своєю різноманітністю. Головний недолік, що деякі пісні надруковані в неповному, а деколи і в неправильному вигляді»), «Запорожская старина» («Досі видано тільки 1, 2, 3 кн. Як видавець, не смію судити про цей збірник, але думаю, що він буде цікавий як новинка і не цілком бідний матеріал для історії України»), «Украинские народные песни. Изд. М. Максимовича. Ч. I. — М., 1834» («Видання дуже багате, одне з кращих зібрань слов'янських народних пісень» [58, с. 143—144]). Це також примітна частина змісту статті як перша спроба критичного огляду наявних на той час окремих видань українських пісень і дум.

«Казки» називає Ізм. Срезневський «дорогоцінним пам'ятником фантазії, вірувань, розуму і споминів українського народу і разом з тим багатющою копальнею для майбутніх поетів України» [58, с. 144]. Як видно з тексту, під назвою «Казки» автор об'єднує всі види фольклорної прози: крім власне казок, також легенди і перекази та оповідання побутового змісту.

За змістом ділить «Казки» на: 1. *Міфічні* — в яких діють божества, духи, демони, розповідається про чудесні події, з'яви. У цих казках часто змішуються високі християнські ідеї з примітивними забобонами і повір'ями. 2. *Билинні* — про історичні події і особи та події й особи буденні — побутові. 3. *Фантастико-гумористичні* — найбільша частина українських казок, в них часто зустрічається алегорія. Зазначає, що українські казки відрізняються від російських поєднанням таємничості з простою викладу. Констатує, що досі немає жодного видання українських казок, що їх успішно наслідують російською мовою письменники О. Сомов і М. Гоголь. Обіцяє докладно зайнятися дослідженням українських казок і того, яку користь можуть вони принести українській історії та етнографії [58, с. 145—146].

«Похвалки», за дефініцією Ізм. Срезневського, — це невеликі казки типу байок і здебільшого сатиричного змісту. Ілюструє це визначення прикладами, які не дають чіткого уявлення про цей «особливий», на думку автора, вид народної епіки і смисл наданої йому назви [58, с. 146—147].

У визначенні приказок і прислів'їв покликається на слова «Мастака» (О. Бодяньського): «вічно юна, вічно жива, ходяча філософія народу, дзеркало його життя, заповідь старця посивілого в школі досвіду, результат його спостережень, зроблених упродовж усього його існування»¹. Відзначає багатство цього виду народної творчості, ділить на три групи: епічні, гумористичні, билинні. Кожну з них ілюструє добіркою відповідних зразків. У третій групі звертає увагу на цикл паремій з критичним трактуванням українцями «москалів»: «Від москаля поли вріж та втікай», «Від чорта відхрестися, а від москаля не відіб'єшся», «З москалем знайся, а камінь у пазусі держи» та ін. [58, с. 148].

«Загадки» визначає автор статті як «плід народної дотепності, позначений особливою продуманістю і витіюватістю». Вказує, що непоодиноким загадкам властива смислова двозначність з непристойним змістом. Повідомляє, що автор збірки українських приказок і прислів'їв В. Смирницький (Харків, 1834) обіцяє видати і загадки [58, с. 149].

«Замовляння» характеризуються описово — як вид таємничої словесності, якою володіють окремі

люди, здебільшого бабусі, і яка у поєднанні з відповідними діями є для деяких осіб здобуванням засобів для життя. Зазначено, що між українськими замовляннями є багато схожих з російськими [58, с. 150].

Ми вважали за потрібне зупинитися на цій праці Ізм. Срезневського, скільки за часом, своїм змістом і характером вона після знаменитої «Передмови» М. Максимовича до «Малороссийских песен» (1827) представляє фактично найповажнішу спробу розгляду і осмислення українського фольклору, системи жанрової структури його пам'яток як самобутнього й етновизначального явища культури українського народу, вписує його в загальнослов'янський культурний контекст і стверджує його життєву здатність та перспективу подальшого розвитку.

Стаття овіяна романтичним захопленням багатством і поетичними осягненнями української народної творчості. Разом з тим її зміст позначений дослідницьким аналітичним заглибленням, цікавими порівняльними заувагами про спільне з іншими слов'янськими народами і специфічне в українському фольклорі, стан його вивчення, збирання і видання його надбань. Принципове значення мало пов'язане з розглядом фольклору ствердження повноцінності і придатності для літературної практики української мови. Тут молодий Ізм. Срезневський приєднав свій голос до висловлених на цю тему думок передових учених того часу.

Оригінальна пізнавальна сутність статті і в тому, що в ній наводилися добірки текстових зразків різних жанрів українського фольклору, особливо тих, які, окрім пісень і дум, були менш відомими чи зовсім незанимаючими для тогочасного читача, інформував останнього про наявні публікації з цього предмета.

Звичайно, що з висоти наступних напрацювань наукової фольклористики видно недоліки і помилки запропонованої Ізм. Срезневським жанрово-видової класифікації українського фольклору, поверховість його непоодиноких поглядів і трактувань. Але не забуваймо, це були початки формування не тільки української науки про усну народну словесність, а й фольклористики взагалі. Стаття спрямовувала увагу на пізнання українського фольклору і розвитку фольклористичної думки. Їй, без сумніву, належить чільне місце в історії початкового етапу української фольклористики.

У закінченні статті зазначено намір автора продовжити студії і публікації, присвячені пам'яткам укра-

¹ Слова ці взяті, очевидно, з рецензії Мастака на збірку В.Н. Смирницького «Малороссийские пословицы и поговорки» (Харьков, 1834) [34].

їнської народної словесності. Таким продовженням були наступні випуски «Запорожской старины» і передруки низки текстів із неї зі статтями у відомому петербурзькому літературно-науковому журналі «Сын Отечества»², стаття про українські казки [10, с. 535—552], доповнення і зауваги до статті К. Сементовського про свята в українців [60, с. 45—57].

У звіті Ізм. Срезневського про його наукову подорож по слов'янських землях у 1839—1842 рр. істотною є інформація про науковий рух, в тому числі й фольклористичний, в західноукраїнських землях. Характеризуючи граматики української мови закарпатця М. Лучкая (1830) й галичанина І. Левицького (1834), згадує і їхні додатки фольклорних текстів. Подає короткі рецензії на: збірник польських і українських пісень Вацлава з Олеська (1833), опис українського весілля І. Лозинського («Ruskoje wesile», 1835), альманах гуртка М. Шашкевича «Русалка Дністровая» (1837), двотомний збірник українських пісень у Галичині Жеготи Паулі (1839—1840), видання «Галицькії приповідки і загадки Г. Ількевича (1841) [59, с. 45—74]³. Цими відомостями Ізм. Срезневський вводив праці авторів з Галичини і Закарпаття, присвячені українській мові і фольклору, в широкий слов'янознавчий контекст.

У наукових планах Ізм. Срезневського були праці, пов'язані з українським фольклором. У непоодиноких місцях його писань згадується, зокрема, намір зайнятися дослідженням українських приказок і прислів'їв, для якого він мав і чималий зібраний матеріал. Не відмовляв заінтересованим дослідникам і в допомозі потрібним зі своєї «української скрині». Приміром, у листі від 17 вересня 1846 р. до Осипа Бодяньського, який просив надіслати пісенні тексти, Ізм. Срезневський писав: «Я ділюся навіть з напівзнайомими, якщо вони того варті; так мій «Малоросійський словарь» переписаний уже разів з десять. Пісні неісторичні віддав Кулішеві. Літописи передаю Вам, весільні пісні — Сементовському, радий би віддати українські прислів'я для пильного опрацювання комусь, хто розуміється в справі» [18, с. 30].

До українського фольклору звертався Ізм. Срезневський, як згадувалося, у студіях над слов'янською

міфологією. У 1846 р. вийшла в Харкові його праця «Святылища и обряды языческого богослужения древних славян по свидетельствам современным и преданиям», в якій використовуються мотиви і образи українських народних колядок, в тому числі й галицьких, українські народні легенди, повір'я, обряди і звичаї.

Українські фольклорні матеріали мав намір друкувати Ізм. Срезневський в ініційованому ним неперіодичному виданні «Украинский сборник». Але в двох його книжках, які вийшли в Харкові у 1838 і 1841 рр., були лише вміщені насичені фольклоризмом драматичні твори І. Котляревського «Наталка Полтавка» і Москаль-чарівник». Цим він також прислужився українській літературі.

І ще одне прикметне: Ізм. Срезневський послідовно вживає назви «Україна», «український» замість офіційного «Малоросія», «малоросійський».

Ізм. Срезневському належать цінні нотатки про відвідання І.П. Котляревського в Полтаві в 1837 р. та думки автора української «Енеїди» про руйнування народних пісень у новітню добу і потребу їх старанного збирання не випадковими людьми, а тими, що їх посправжньому люблять і розуміють [62, с. 1—8].

У петербурзький період життя і діяльності Ізм. Срезневського його зацікавлення історією, культурою і, зокрема, фольклором України були відтінені іншими науковими проблемами. І більше того: його погляди на українство, українську мову зазнали змін і, на жаль, явно продрейфували до казенної великоруської рутини. Але і в пізніший час у його працях, рецензіях відзначається присутність у пам'яті і знаннях відомого вченого-слависта української теми. Як видно з інформації «Вестника Императорского Русского географического общества» (1853. — Кн. 1. — Ч. 3. — Отд. 9. — С. 21) на початку 50-х років він працював над систематикою українських дум та укладанням словника української мови з використанням фольклорних джерел. Відгукнувся, зокрема, і на «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край» Павла Чубинського [61, с. 162—166].

Та найважливіший для української фольклористики попередній — харківський період діяльності Ізм. Срезневського, коли був він щиро захоплений Україною, її історією, особливо козацькою, її народною словесністю, відстоював права української мови як самостійної слов'янської мови, стверджував пер-

² С.И. Выговский и Пушкарь. 1657—1658 [67, с. 258—274; С.И. Палий [67, с. 413—426].

³ Про видання стосовно української мови і фольклору [59, с. 49, 53—58].

спективу розвитку літератури цією мовою. Саме головню в той період йому випала важлива роль одного з фундаторів становлення і розвитку української фольклористики, організатора фольклористичного руху, зокрема в Харкові і його довкіллі, одного з тих, хто прокладав дорогу до виявлення, розкриття і осмислення історичної і культурної цінності надбань української народної словесності.

Так, ця діяльність позначена прикметними рисами романтичної фольклористики. Водночас не можна не помітити в діяльності Ізм. Срезневського продуктивних підходів і трактувань, які вели від поверхового бачення предмета, до дослідницького заглиблення і осмислення його сутності, ініціювали пошук й аналітичну роботу з фольклорним матеріалом. Себто, в яких простежуються і ті конструктивні елементи, які характерні для наступного позитивістського етапу розвитку фольклористики.

Тому вкрай несправедливою, позбавленою історичної конкретики, є цитована категорична оцінка діяльності Ізм. Срезневського у листі М. Костомарова до українського поета Олександра Корсуна від 10 лютого 1880 року. Необ'єктивна навіть стосовно «Запорожской старины», головню яку мав на увазі автор листа. Бо навіть при історично зумовлених романтичних обмеженнях і суб'єктивних промахах діяльність Ізм. Срезневського в українській фольклористиці була продуктивною, корисною, і постать його вимальовується у фольклористичному процесі свого часу загалом позитивною.

Українська народна традиція в полі уваги інших відомих харків'ян

Передусім ідеться про представників інтелектуальної еліти Харкова перших десятиліть ХІХ ст., відомих літераторів та активістів культурно-освітнього життя П. Гулака-Артемівського і Г. Квітки-Основ'яненка. Вже зазначалося, що в дослідницькій і мемуарній літературі вони характеризуються як впливові носії українофільства в харківському середовищі, в тому числі і як авторитетні знавці й цінителі українського фольклору та автори його талановитих літературних адаптацій [2, с. 93; 17, с. 22; 11, с. 34—112, 113—175].

Петро Петрович Гулак-Артемівський (1790—1865) — уродженець Правобережної України (містечко Городище, тепер Черкаської обл.). Навчався

в Київській Могилянській академії, кілька років учительював у приватних пансіонах, а з 1817 р. продовжив навчання в Харківському університеті, в якому з 1821 р. працював викладачем історії, польської мови і літератури, географії... Після переїзду до Харкова відразу включився в його літературне і громадське життя, виступав на сторінках харківських журналів з віршами і статтями російською й українською мовами.

Уже ці перші публікації переконують, що до Харкова прибув П. Гулак-Артемівський з добрим знанням української народної мови й усної словесності, зразки якої щедро вплітає в свої тексти. Особливо помітний вплив на його писання досвіду народної гумористики, розмовної афористики, прислів'їв і приказок. Прикладом тут може бути надрукований у згаданому харківському журналі «Украинский вестник» (1819. — Ч. 16) жартівливий лист, адресований редакторові цього видання, — «Писулька до того, котрий що божого місяця українського гінця по всіх усюдах розсилає». Він написаний у дусі простонародної мовленнєвої манери з природно введеними в течію нарративу фольклорними фразеологізмами. Ось хоча б його кінцева фраза: «Я ж кажу, коли вовка боятися, то в ліс не йти; не такий чорт страшний, як його малюють» [72, с. 215—217].

Не зупиняючись на фольклоризмі творів П. Гулака-Артемівського, який на сьогодні вже досить докладно досліджений [11, с. 54—112], слід зазначити, що він — літературний фольклоризм — був важливим чинником активізації дослідницького інтересу до усної народної словесності та осмислення її сутнісної цінності. Конкретно в Харкові zaangażованість поважної особистості професора університету в українську фольклорну традицію мала інспіруюче значення, особливо серед молоді. Небезпідставно відзначається і його вплив на зацікавлення українським фольклором юного Ізм. Срезневського [30, с. 2].

Очевидно, що літературний фольклоризм П. Гулака-Артемівського був поєднаний і, властиво, мав у своїй основі певний його збирацький досвід і осмислення культурної вартості усної народної словесності та доцільності звертання до неї писемної літератури. Про ці аспекти фольклоризму письменника зустрічаємо непоодинокі згадки в джерелах, але вони досліджені недостатньо.

Як вихованець класицистичної школи і літератор з передромантичними уподобаннями, П. Гулак-Артемівський не афішував своїх зацікавлень фольклором і його збиранням. Але сучасники знали про це і ця тема звучить у його збереженому листуванні. У листі до М. Максимовича від 4 травня 1827 р. мовиться про пісню, яку останній просив вислати, і автор листа обіцяв це прохання виконати [16, с. 214]. Як видно з листа від 11 лютого 1828 р. до недавнього свого учня в Харківському університеті, згодом відомого етнографа і археолога Олександра Власовича Терещенка, йшлося про пісню «Ой у полі могила з вітром говорила», яку П. Гулак-Артемівський вислав М. Максимовичу в Москву, але трохи запізно і вона вже не потрапила до «Малороссийских песен» [16, с. 221].

У цьому ж листі проривається і пристрасть автора до збирання народних пісень та скарга, що обставини життя і праці в Харкові не дозволяють йому цим зайнятися: «Що стосується бажання вашого одержувати деколи наші рідні пісні, то чистосердечно признаюся вам, що я сам полетів би збирати їх під стріхою краян, якщо б мені можна було відлучитися з Харкова хоча б на місяць. Але чи можу про це подумати? Моя свобода обмежена до такої міри, що часто впродовж цілих днів, не зустрічаюся з найулюбленишими предметами мого серця...» [16, с. 221].

Можливо, що саме із власних записів надіслав П. Гулак-Артемівський українські народні купальські пісні, які вмістив І. Снегірьов у своєму виданні «Русские простонародные праздники и суеверные обряды» з приміткою: «Сообщенные из Харькова Г[осподином] Профессором Артемовским Гулаком» [57, с. 45—50].

Про важливість вивчення народної мови, фольклору, етнографії для пізнання характеру, історії і культури кожного народу вказує П. Гулак-Артемівський у написаній ним у 1839 р. офіційній «Інструкції...» для Ізмаїла Срезневського, якою той повинен керуватися під час наукової подорожі по слов'янських землях. Предметом особливої уваги, зазначається у цьому документі, мають бути: «спосіб домашнього і громадського життя, вдача, звичаї, ступінь освіченості, давні перекази і повір'я, забобони, марновірства, ігри, розваги, одяг, їжа і т. п.» [15, с. 204]. Автор наголошує, що дослідник повинен уважно «вслухатися в смисл і дух народних пісень та в мелодію їх співу», збирати легенди і казки

[15, с. 205]. При цьому застерігає, що робити свої досліді він обов'язково має пішком і у сприятливий час, має «заходити під мирну стріху селянина, душевно зблизитися з ним і в розмові випитати в нього все, що нагадує в ньому слов'янина, не залишаючи без уваги і чужого впливу» [15, с. 205, 206].

Ці вказівки переконують, що П. Гулак-Артемівський добре розумів вагу народознавчого польового дослідження, відводив у комплексі цього досліді істотне місце усній народній творчості, зокрема пісенній, знав і сповідував раціональну методику таких студій. Дуже скупко, вправді, маємо відомостей про власне фольклористичні заняття П. Гулака-Артемівського. Але немає сумніву, що ці заняття присутні в цього, за словами його дослідника, «прекрасного знавця української народної поезії» [1, с. 22], і мали позитивний вплив на формування фольклористичної аури, зокрема в середовищі харківської студентської молоді.

Приблизно такий же в основних рисах і стосунок до української фольклорної традиції і в іншій тогочасній харківській знаменитості, визначного письменника *Григорія Федоровича Квітки-Основ'яненка* (1778—1843). Його творчість великою мірою позначена впливом українського фольклору, етнографії і традиційної української культури взагалі. На базі народної мови сформувалася і мова його української літературної творчості⁴. Отож, немає сумніву, що Г. Квітка-Основ'яненко був глибоко занурений у стихію традиційної української народної культури, в тому числі й усної словесності. І прийшло це до нього не тільки внаслідок природного впливу українського довкілля, але й цілеспрямованої праці в цьому напрямку.

У біографічних матеріалах різних авторів та й у писаннях самого Г. Квітки-Основ'яненка зустрічаємо свідчення про те, що він наполегливо трудився над пізнанням свого народу, його історії, звичаїв, його слова і творчості. На основі свідчення харківського старожила М. Сумцов констатував, що: «Квітку в неділі і свята завжди можна було зустріти на базарі. Тут він вивчав народне слово і підмічав тонкі відтінки народної думки. Слід зауважити, що

⁴ На сьогодні вже є значна дослідницька література стосовно генетичної пов'язаності творчості Квітки-Основ'яненка з українським фольклором. Змістовний розвиток і узагальнення цього доробку містить названа праця О.І. Гончара «Українська література передшешевченківського періоду і фольклор» [11, с. 113—175].

харківський базар 50 років тому дійсно представляв народне зібрання»⁵.

У художніх творах, нарисах і публіцистиці Г. Квітки-Основ'яненка бачимо численні цитування зразків різних жанрів усної народної словесності, які він вочевидь черпав не тільки з пам'яті, а й зі своїх записів. Так, у нарисі «Головатий» (1839) письменник наводить фрагменти із ще недрукованих на ту пору історичних пісень з часу після зруйнування Запорозької Січі і переселення козаків на Тамань та Причорномор'я. Тут же згадує, що в дитячі роки наслухався оповідань про степових розбійників, особливо про найвідомішого з них Гаркушу. Використав ці оповідання в обширному нарисі «Предання о Гаркуше» (1842) [22, с. 171—261]. Для української фольклористики цей твір цікавий тим, що він зафіксував широке побутування усних оповідань про ватажка повстанських загонів в Україні 70—80-х рр. XVIII ст. Гаркушу не тільки в селянському середовищі, але й серед поміщицько-панських і міщанських кіл. З цього погляду це цінне джерело для дослідження процесу фольклоризації сюжетів про Гаркушу, творення їхніх варіантів і версій.

Помимо того, що сюжети, художня фактура, мова писань Г. Квітки-Основ'яненка, особливо його українських оповідань, виявляють велику генетичну залежність від фольклору, про це мовиться і в непоодиноких випадках прямим текстом чи то в самих його творах, чи в листах і спогадах про нього. Так, в оповіданні «Щира любов» письменник зізнається, що ще в юні роки він заходив до старої бабусі на Гончарівці «розпитувати про старовину» [22, с. 309]. Тут він почув оповідання про незвичайну дівчину красуню Галочку — дочку заможного хазяїна Таранця на Гончарівці, які переповів у своєму творі.

У листі до редактора журналу «Современник» Петра Олександровича Плетньова від 3 лютого 1839 р. зазначав, що зміст оповідання «Конотопська відьма» (1837) «оснований на оповіданнях старожилів» і на дійсних повір'ях та забобонних практиках простолюття [22, с. 532]. Подібно пояснює Г. Квітка-Основ'яненко і генезу оповідання «Мертвецький великдень» (1834) в листі до того ж адресата від 15 березня 1839 р.: «Це легенда, місцеве

оповідання, щорічне нагадування в сім'ї на пушення про «Терешка, який потрапив до померлих з вареником» [22, с. 534].

Читач творів Г. Квітки-Основ'яненка не може не помітити великий запас і вагому задіяність у художньому мисленні письменника народних прислів'їв і приказок. Він використовує їх не стільки для відтворення, типізації народної розмовної мови, збагачення, орнаменталізації стилізованої палітри, скільки, головним чином, для виразу народної філософії, закарбованих у слові світоглядних і морально-етичних «ходячих істин». Вони вкраплені не тільки в українськомовні, а й нерідко в російськомовні писання письменника, і в цьому функціональному контексті добре розкривається смислова й емоційна сутність українських народних паремій.

Особливо істотне місце в зацікавленнях Квітки-Основ'яненка українським фольклором і в його творчому фольклоризмі належить народній гумористиці. Остання входить уже в його ранні російськомовні писання. До них належить, зокрема, цикл літературних обробок українських народних гумористичних оповідань, надрукованих у 1822 р. під заголовком «Малороссийские анекдоты» [8, с. 157—162]⁶. Ця публікація важлива для української фольклористики тим, що засвідчує побутування в народному середовищі низки сюжетів, які згодом включені дослідниками до основного фонду зразків українського народного анекдоту.

У спогадах сучасників Г. Квітка-Основ'яненко проходить як носій українського народного гумору у харківських товариських колах. Микола Костомаров згадував про нього як про «великого охотника до анекдотів» [17, с. 232]. Український і російський письменник Григорій Данилевський (1829—1890), юнацькі роки якого пов'язані з Харковом, писав про Квітку-Основ'яненка: «Його усні оповідання, до цього часу відомі в місті під назвою «квітчиних», і заповнювали кожний куток, де тільки появлявся Основ'яненко» [17, с. 220].

Головно добре знання народної творчості і народної мови дали підставу Квітці-Основ'яненку стверджувати самотність української мови серед інших

⁵ Це писав Н. Сумцов у публікації на сторінках часопису «Харьковские губернские ведомости» (1880. — № 58). Подаємо за [11, с. 114].

⁶ Це два анекдоти в літературній обробці Г. Квітки-Основ'яненка були надруковані в Московському часописі «Молва» (1833. — Ч. 5. — № 65. — С. 259—160) під заголовком «Украинские анекдоты».

слов'янських мов, зокрема її відмінність від російської. У листі до П. Плетньова від 15 березня 1839 р., вказуючи на недосконалість російських перекладів його оповідань, він наголошував: «Притом, почтеннейший Петр Александрович, потрудитесь вникнуть в видимую разницу наших — ну именно языков русского и малороссийского (підкреслення наше. — Р. К.), что на одном будет сильно, звучно, гладко, то на другом не произведет никакого действия, холодно, сухо» [22, с. 533].

Істотним з народознавчого погляду є і те, що Квітка-Основ'яненко звертав увагу не тільки на старовину в народній культурі, в тому числі і в усній словесності, а й на зміни і новотвори в ній під впливом віянь часу, та фіксував у своїх писаннях не тільки явища побутової культури селян, але й інших соціальних спільнот: міщан, поміщиків, ремісників тощо. Чи не один з перших він вказав на нові привнесення в репертуар народних пісень, псування останніх під впливом солдатчини і московщини. У нарисі «Украинцы» (1841), який увійшов до історії української етнографії, подав свої спостереження про зміни у міському одязі українців-слобожан та зловісні деформації у весільних і інших звичаях тих «малоросів», які відвернулися від рідних традицій [12, с. 236—237]. Не стало в них, — констатує автор, — і українських пісень, в тому числі й обрядових [21, с. 84—89].

На основі усних оповідань скомпонована стаття Квітки-Основ'яненка «Народные воспоминания, когда и для чего поставлены пушки в Харьков близ дома дворянского собрания» (1843) [21, с. 104—108]. У наративі цього твору пробивається тонка народна іронія з приводу атрибутики імперського московського освоєння Слобожанщини після скасування Гетьманщини.

Таким чином, навіть зі скупих наведених заміток бачимо, як об'ємно була задіяна стихія традиційної народної культури в духовності і багатогранній діяльності Квітки-Основ'яненка. Тим-то йому випала і неординарна роль у пробудженні й розгортанні фольклористичного руху в Харкові та чимала заслуга у виникненні тут цілого угруповання ентузіастів цього руху з ознаками певної організованості і зорієнтованості на збирання і вивчення українського фольклору.

З Харковом тісно пов'язані захоплення українським фольклором і сильно позначена його впливом поетична творчість **Степана Писаревського** (псевд.

«Стецько Шереперя»; 1780—1839 рр.). Він навчався в Харківській духовній семінарії і працював у цьому місті священиком. З дуже скупих відомостей про нього знаємо, що писав вірші, з яких деякі стали піснями. У 1825 р. М. Цертелєв надрукував в українському оригіналі і російському прозовому перекладі вірш С. Писаревського «За Немань іду» як народну пісню [74, с. 216—227]. Цей твір і пісню «Де ти бродиш, моя доле?» подав М. Максимович у своєму збірнику українських пісень з 1827 р. [33, с. 81—83, 141—142], зазначивши в примітці: «Здається мені, що це досить вдале наслідування народних пісень, але видно багато штучності» [33, с. 217].

Ці та пізніші передруки пісень С. Писаревського подавалися зазвичай без імені їхнього автора. Вже після його смерті 1840 р. старанням сина Петра Писаревського в Харкові видано під псевдонімом «Стецько Ш.» твір С. Писаревського «Купала на Йвана» з підзаголовком «Малороссийская опера в трех действиях, в которой образы Купала и свадьбы, как водится в малороссийском представлении в подлинном их виде с национальными их песнями». Сюжетом ця п'єса дуже нагадує «Наталку Полтавку» І. Котляревського, як і вона — також насичена піснями — авторського складання в дусі народних і власне народними. Аналог Петра з «Наталки...» парубок Іван, який, повернувшись із заробітків на Дону, застає сватання своєї коханої, співає пісню «Де ти бродиш, моя доле?». Сцени молодіжного купальського дійства і весілля переконують, що С. Писаревський записував народні звичаї і обряди, добре їх знав. Мова дійових осіб природно відтворює характер традиційного простонародного мовлення, в ній органічно вплетені прислів'я, приказки і примовки.

У виданому наступного року альманасі «Ластівка» вміщено (також, вочевидь, з подачі сина, який фігурує у цьому виданні і як автор низки віршів та байок) добірку українських народних пісень з приміткою в кінці: «Записані Шереперею» [31, с. 340—347]. Всі вісім пісень цієї публікації — добротні оригінальні тексти, які до того ще не були в друку. Вони передруковуються в різних наступних збірниках і пісенниках.

Вже ця публікація, а також позначена яскравим фольклоризмом п'єса «Купала на Йвана»⁷ засвід-

⁷ До речі, ця п'єса стала також відомою в Галичині. У 1849 р., у час розгортання аматорського театрального руху, вона, як і «Наталка Полтавка» та «Москаль-

чує, що їхній автор не був осторонь процесу становлення української фольклористики і заслуговує згадки в її історії.

Під впливом харківської народознавчої атмосфери і безпосередньо за спонукую та за допомогою Г. Квітки-Основ'яненка його племінник — вихованець і кандидат місцевого університету **Василь Миколайович Смирницький** займався збиранням та підготовкою до друку українських прислів'їв і приказок. Результатом була поява в 1834 р. першого книжкового видання українських народних паремій: «Малороссийские пословицы и поговорки, собранные В.Н.С. (Харьков: В университетской типографии, 1834)». У коротенькому вступному слові на першій після титульної нумерованій сторінці зазначено, що головною метою упорядника було бажання «зберегти від забуття малоросійські прислів'я і поговірки, які так сильно виражають характер цієї нації. Я старався зібрати і видати їх для задоволення прихильників усього вітчизняного. Якщо ця моя праця буде прийнята прихильно, то я буду зобов'язаний видати і їхнє продовження, доповнивши збиранням малоросійських загадок і вживаних на весіллях у Малоросії пісень» [34].

Отже, типова романтична мотивація рації збирання і передачі для нащадків пам'яток народної творчості, які, мовляв, все більше забуваються і відходять у небуття. Декларування наміру продовжити видання прислів'їв і приказок з додатком українських народних загадок і весільних обрядових пісень засвідчує досить активну зайнятість упорядника збиранням творів усної народної словесності.

На 34-х сторінках збірки вміщено 617 досить добре підібраних прислів'їв і приказок. Безсумнівна фольклористична цінність цього видання в тому, що воно зафіксувало чимало рідкісних зразків і варіантів народних паремій, які використовували наступні видавці й дослідники цього виду української народної творчості.

Збірка викликала рецензії. У московському журналі «Телескоп» з гострим критичним відгуком виступив під псевдонімом «Мастак» Осип Бодян-

ський — початкуючий у той час учений, який вельми прислужився українській фольклористиці.

На початку рецензії констатує важливе значення усної народної творчості, її збирання і вивчення для розвитку нової української літератури і літературної мови. Називає в цьому зв'язку видання українських народних пісень і дум М. Цертелєва, М. Максимовича, Ізм. Срезневського. Робить критичні зауваги до деяких суджень, останнього в «Запорожской старине» і висловлює побажання уважніше подавати та коментувати тексти фольклорних пам'яток.

Це був би ще один факт, що засвідчує увагу О. Бодяньського до видань харківського гуртка і чи не єдиний у той час критичний голос стосовно «Запорожской старины». Той голос, можливо, дещо охолодив молодечий порив її видавця і заставив його замислитись над стисло висловленими, але дуже істотними заувагами рецензента. До речі, які сутнісно на декілька десятиріч випереджали згадувану пізнішу критику.

Тут О. Бодяньський фактично перший в українській фольклористиці дає розгорнуту характеристику і дефініцію народних прислів'їв і приказок. Наведене його визначення у статті Ізм. Срезневського «Взгляд на памятники украинской народной словесности» взято з рецензії О. Бодяньського. Воно має продовження: «Немає народу, який не мав би у себе своїх прислів'їв. Вони є єдиним пам'ятником, єдиним літописом тих із народів, що з якихось причин не залишили жодних інших свідчень. По них цілком можливо скласти нам приблизно вірне уявлення про такий народ. Досить лише потурбуватись зібрати цю коротку, але справжню історію його і він уже не назавжди згублений для нас. Це ж слід сказати і про мову такого народу» [37, с. 342—343].

Рецензент вважає дуже важливою справою збирання, вивчення і видання народних паремій. Але до виданого в Харкові збірника висловив низку критичних зауваг і рекомендацій. Передусім, незадоволення його невеличким обсягом і «бідністю». Зазначив, що в народному середовищі побутує безліч творів цього виду словесності, тому аж ніяк не можна задовольнитися лише обмеженою їх вибіркою. І подавати ці зразки народної творчості, на думку рецензента, треба з відповідними аналітичними коментарями та науковим освітленням, групувати не за алфавітом (ініціальними літерами перших слів), а за більш сутнісними предметними ознаками.

чарівник» І. Котляревського, була перероблена Іваном Озаркевичем і під назвою «Весілля, або Над цигана Шмагайла нема розумнішого» як оперета з музикою Михайла Вербицького виставлялася на сцені коломийських аматорів.

«На нашу думку, — писав він, — прислів'я тепер слід розглядати не в алфавітному порядку, задовольнятися не одним лише збиранням; навпаки, їх треба розбирати і пояснювати критично, розмістити або за матерією (змістом. — *Р. К.*), або за часом появи (хронологічно), або, нарешті, у співвідношенні до історії народу і його побуту; окрім того, де буде треба вказати подібність, близькість, переклад, запозичення в інших; особливо ж показати, в якому стосунку перебувають розглянуті прислів'я до прислів'їв народів, що походять з одного і того ж кореня, наприклад, як відносяться українські прислів'я до прислів'їв росіян, поляків, богемців, сербів та ін. Тут можуть зустрітися досить цікаві факти, важливі як для історії народу взагалі, так і для його мови та філології зокрема» [37, с. 347]. Вказав рецензент і на численні мовні огріхи цього видання.

У додатку до «Телескопу» — московській газеті «Молва» з'явилася під тим же криптонімним підписом «В.Н.С.» відповідь на рецензію І. Мاستака з досить різкими запереченнями його критичних зауваг, міркуваннями щодо видання фольклорних текстів і мотивацією доцільності харківського збірника прислів'їв і приказок [9, с. 28—36].

На основі достовірної інформації О. Бодянський мав підставу вважати, що до цієї відповіді безпосередньо приклав руку Ізм. Срезневський — і не тільки задля захисту збірки В. Смирницького, а й, вочевидь, тому, що сам відчув себе діткнутим згаданими критичними заувагами до «Запорожской старины»⁸. О. Бодянський зреагував на цю відповідь обширною статтею [36], в якій відстоював, розвивав і обґрунтовував додатковими доказами свої попередні критичні судження.

Ця дискусія вийшла, властиво, далеко за рамки обговорення збірки В. Смирницького. В ході її порушено цілу низку істотних для фольклористики питань, зокрема в ділянці пареміографії і пареміології та ширше — стосовно природи різних жанрів усної народної

творчості, специфіки їхнього побутування, характеру підходу до їх збирання, вивчення і публікування.

Тут фактично зіткнулися різні позиції і погляди на ці питання (тим більше, якщо зважати, що за епізодичним В. Смирницьким стояла така вже досить помітна на той час постать в українській фольклористиці, як Ізм. Срезневський). О. Бодянський декларував і відстоював уважне збирання пам'яток усної народної словесності, серйозне ставлення до збереження автентизму в їхніх текстах і вимагав публікувати не інакше як з попереднім науковим опрацюванням, порівняльними студіями і поясненнями.

Заявлено таким чином серйозне наукове ставлення до фольклору і напрямки конструктивної праці з ним. Щодо видання фольклорних пам'яток тільки з науковим опрацюванням, то, як слушно зауважив дослідник наукової діяльності О. Бодянського, ця вимога гальмувала актуальну справу збирання і оприлюднення цих пам'яток, рятування їх від забуття. Девіз О. Бодянського «Краще пізно, ніж погано і скоро» некорисно відбився і на його власному чималому збирацькому фольклористичному доробку, велика частина якого, не будучи опублікованою, була згодом втрачена [7, с. 72—73].

Полемика заторкнула і поставила на порядок денний низку істотних не лише для української, а й взагалі для молодшої фольклористики питань і вимог. Тому в історії становлення українських вивчень народної творчості вона повинна бути зафіксована як важлива віха.

І ще одне. Скромна збірка В. Смирницького була помічена і на західноукраїнських землях. Її назвав Маркіян Шашкевич у передмові до «Русалки Дністрової» (1837) серед тих «ціловажних діл» нового українського культурного руху, які вселяють надію «по довгих тьмавих ночах» [48, с. IV—V].

У фондах Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка зберігся примірник збірки В. Смирницького з колишньої бібліотеки Оссолінських (з круглою печаткою «Оссолінеум» та старим інвентарним номером). Можливо, що це той примірник, який бачили М. Шашкевич і учасники його гуртка, і можливо, що знайомство з ним було одним із стимулів активного збирання членами «Руської трійці» народних паремій, підготовки і видання збірки «Галицької приповідки і загадки, зібрані Григором Ількевичом» (Відень, 1841). В укладі

⁸ Цей момент на основі згадок у листуванні О. Бодянського озвучив М.П. Василенко у монографії «О.М. Бодянський и его заслуги для изучения Малороссии» [7, с. 66, 70]. З цієї праці використовуємо зреферовані досить докладно матеріали дискусії О. Бодянського з В. Смирницьким (с. 61—72), оскільки названі московські видання, в яких вони публікувалися, є сьогодні великою бібліографічною рідкістю і практично для нас недоступні.

цього видання, яке готував Я. Головацький, помітна певна близькість з харківською попередницею. Мабуть, саме з неї і сприйняв Я. Головацький також зазначену у вступному слові В. Смирницького ідею додати до збірки прислів'їв і приказок загадки.

Такий навіть в ескізному начерку немаловажний контекст збірки В. Смирницького в історії української фольклористики. На жаль, сама постать її автора досі залишається маловідомою. Його обіцяне продовження публікації приказок і прислів'їв з додатком загадок та обрядових весільних пісень так і не з'явилася. Перешкодила цьому, вочевидь, критика О. Бодяньського.

Харківський контекст фольклористичного дебюту Осипа Бодяньського і збірника пісень Платона Лукашевича

А ще склалося так, що книжечка В. Смирницького стала безпосереднім приводом хронологічно найранішого публічного виступу **Осипа Максимовича Бодяньського** (1808—1874) на полі української фольклористики та до певної міри зістикування його з її харківським осередком.

Осип Бодяньський народився в містечку Варва Лохвицького повіту на Полтавщині (тепер районний центр Чернігівської області) в сім'ї українського священика. У роки навчання в Полтавській духовній семінарії (що базувалася в Переяславі), яку О. Бодяньський закінчив у 1831 р., розпочалося його записування народних пісень у різних місцях на Полтавщині. Збережені в архіві О. Бодяньського записи мають датування, починаючи з 1828 р. Головним стимулом до цього заняття послужили сприйняте ще з дитинства захоплення українською усною народною творчістю і знайомство з виданнями збірників сербських народних пісень Вука Караджича (1814) та українських М. Максимовича (1827). Активним сподвижником О. Бодяньського у збиранні пісень й інших видів народної словесності був його молодший брат **Федір Максимович Бодяньський** (1812—1873), який також навчався у духовній семінарії та закінчив її у 1834 р.⁹

Оскільки початковий етап фольклористичної діяльності братів Бодяньських часово і територіально

⁹ Ці та інші відомості подаємо за розвідкою О.І. Дея «Фольклористична діяльність Осипа та Федора Бодяньських» [18, с. 13—52].

пов'язаний з українським Лівобережжям, то це також дає певну підставу достосувати цей етап до харківського осередку української фольклористики. Досить умовно, бо, властиво, О. Бодяньський дуже швидко, як це бачимо навіть з його виступів стосовно збірки В. Смирницького, піднявся над рівнем харківської фольклористики школи Ізм. Срезневського і поряд зі звичним тогочасними романтичними поглядами на фольклор та форми роботи з ним запропонував нові підходи і критерії оцінки цієї роботи.

Одержавши після закінчення семінарії увільнення від священничого сану, О. Бодяньський продовжив навчання на словесному відділі Московського університету. Тут у період навчання (1831—1835) особисто зійшовся і заприятелював з М. Максимовичем, у якого навіть деякий час проживав, і познайомився з М. Гоголем. Вочевидь, це також не могло не мати впливу на продовження і поглиблення фольклористичних аспірацій О. Бодяньського.

В історії української фольклористики має підставу бути згаданою опублікована в 1834 р. рецензія О. Бодяньського на видану в Москві першу книгу оповідань Г. Квітки-Основ'яненка [35, с. 287—313]. Тут мовиться про значущість української традиційної культури, усної словесності і народної мови для становлення і розвитку нової української літератури, в тому числі й творчості Г. Квітки-Основ'яненка. Вперше вказується, що процес українського культурного відродження поширюється на західноукраїнський край, згадуються збірник пісень Вацлава з Олеська, праці Левицького (очевидно, Йосифа), Лозинського.

1835 р. вийшла в Москві книжечка О. Бодяньського «Наськи українськы казкы, запорозьця Иська Матырынкы», яка містить переказані віршем три українські народні казки: «Про царів сад та живу сопілочку», «Про дурня та його коня: срібна шерстинка, золота шерстинка», «Про малесенького Йвася, змію, дочку її Олесю та задніх гусенят». Прикметною рисою віршованої трансформації цих казок є багате забарвлення їхнього тексту народними прислів'ями і приказками та пісенними цитатами.

І особливо цікава з фольклористичного погляду передмова, якою попереджені переспіви казок (с. VII—XX) з підписом «І.Б.» і позначкою в кінці: «м. Варва, 1834». Стилізуючи виклад у дусі грайливо-жартівливої простонародної бесіди, автор

насичує його фольклорними фразеологізмами, досконало імітуючи їхній природний комунікативний контекст. Подекуди вкраплені й типові романтичні сентенції на адресу краси і багатства української народної творчості, як от: «А де, лишень, знайдеш ти такі розмаїті пісні, що тільки зачуєш, так серце тобі ходором й заходить, затліє, замліє, серденька просить... Такую хліб-сіль, таких дівоньок і паруб'ят? Де на світі так балакають? Ніби в рот тобі кожне слово кладуть. Де стільки казок, приказок, загадок і всякої всячини?.. Я вже мовчу про нашу землю, про наші поля, сади, луги, степи, річки, про наше збіжжя...» [43, с. XI—XII].

Того ж року О. Бодяньський виступив з обширною рецензією на двотомний збірник словацьких пісень, зібраних і виданих Яном Колларом (Буда, 1834, 1835) [4]. Ця публікація засвідчує серйозний славістичний напрям фольклористичних студій молодого вченого. У першій частині праці він дає етнографічну характеристику словацького народу, друга присвячена розглядові його пісенної творчості у порівнянні з народною пісенністю інших слов'ян. У цьому контексті автор залучає і український матеріал, подає відомості про історію, життя і побут «Южных Руссов», говорить про тісну пов'язаність їхньої народної поезії з багатовіковим буттям, складними перипетіями долі, особливостями природного середовища [4, № 16, с. 584—592]. Порівняння українських пісень зі словацькими проілюстровані цікавими прикладами.

За обсягом і науковою предметністю суджень це фактично перший у фольклористиці розгорнутий порівняльний погляд на українську народну пісню стосовно пісенності інших слов'янських народів. Він розвивав і конкретизував те, що на цю тему вже сказали Й. Гердер, К. Бродзінський, М. Максимович, М. Гоголь і водночас намічав певні нові підходи і точкі зору на цю проблему.

Подальшим кроком у її розпрацюванні О. Бодяньським стала його магістерська дисертація, яка вийшла друком у 1837 р. і була захищена в Московському університеті [5]. У вступній частині автор розвиває і обґрунтовує положення, що одним з головних маркерів власної «фізіономії народу» є його культура, зокрема традиційна і в тому числі усна словесність. І коли в «наш час», — продовжує автор, — майже всі народи особливо європейські, спрямовані до самотності і самостійності, то це прагнення має під собою

свідомість своєї власної, відмінної від сусідів історичної і культурної традиції [5, с. 3—20]. Особливо важлива етновизначальна роль з цього погляду належить народній поезії, як «повному і всесторонньому одкровенню власного народного духу» [5, с. 17].

Під цим кутом зору, спираючись на наявні джерела і літературу, розглядає пісенну творчість слов'янських народів: чехів, морав'ян, словаків, поляків, сербів, північних русів (великоросіян), південних русів (українців, малоросіян). Щодо інших слов'янських народів (білорусів, болгар, словенців, лужичан...), то, за словами автора, головною перешкодою окремого розгляду їхньої народної поезії є відсутність відповідних опрацювань і видань текстів [5, с. 139].

У науковій літературі вже досить докладно висвітлено зміст цієї піонерської і, можна сказати, найголовнішої фольклористичної праці О. Бодяньського. Очевидним у багатьох її місцях є вплив романтичної апологетики фольклору, зокрема народної пісні. І в цьому чи не найприкметніший вираз причетності автора до романтичної фольклористики. Помітна і недостатня забезпеченість непоодинокими положень і висновків належною аргументацією. Приміром, твердження, що в поляків, окрім краков'яків, немає довгих народних пісень [5, с. 80]¹⁰.

Попри це, праця О. Бодяньського відповідно з значенням у її заголовку жанром — «рассуждение» (міркування), узагальнюючи сказане на цю тему попередниками, заявила найповажніший за обсягом і системністю погляд на неї та чимало нових думок, підходів і дослідницьких суджень з продуктивною перспективою для фольклористичної думки.

Особливо новаторським є її бачення і осмислення української народної піснетворчості, її історично-культурної національної сутності і міжслов'янського контексту. Цей аспект змісту праці О. Бодяньського привернув увагу фольклористів і дослідників історії фольклористичної думки. Але здебільшого в характері реферування і виокремлення деяких положень. Так, О. Пипін у своєму нарисі історії україн-

¹⁰ До речі, твердження про бідність польської народної пісенності, як і подальшу мотивацію цього нелюдським гнобленням селянина шляхтою і магнатами, які привели його до матеріально-духовної руїни, О. Бодяньський, мабуть, некритично сприйняв від польського письменника Казім'єжа Бродзінського, який писав про це у статті «List do redaktora Dziennika Warszawskiego o pieśniach ludu» (1826) [80, s. 54].

ської етнографії, зазначивши, що «в очі кидається передусім різке протиставлення поезії північних і південних руських», обмежився лише наведенням обширної виписки з тексту Бодяньського стосовно української народної пісні [47, с. 110—113].

Досить докладний виклад сказаного О. Бодяньським у цій праці про українську народну пісенність містить вступна стаття О.І. Дея до виданого в 1978 р. збірника українських пісень, записаних братами Бодяньськими [18, с. 13—52]. Щоправда, на непоодиноких трактуваннях думок і положень студії «Про народну поезію слов'янських племен» тут не могли не позначитися радянські ідеологічні догмати, не обійшлося без закидів О. Бодяньському в «певній обмеженості його світогляду», допущенні «науково й політично хибних суджень», «антиісторичної поляризації російського та українського народів, їх пісень», звинувачень в ігноруванні соціальних і класових чинників, «схилання до націоналістичної історіографії і фольклористики» і т. п. [18, с. 18, 42, 44].

Але на загал стаття О. Дея реалістично представляє діяльність О. Бодяньського на полі української фольклористики і, зокрема, науково-пізнавальну сутність суджень про українські народні пісні у його магістерській дисертації 1837 р. Автор статті аргументовано стверджує науково-концептуальну важливість задіяння розгляду українського пісенного фольклору до загальнослов'янського фольклористичного дискурсу, вказує на чимало заявлених О. Бодяньським оригінальних і науково-продуктивних поглядів, думок, ідей стосовно природи усної народної словесності, окремих її видів, специфіки її творення, побутування, поетики, пов'язаності з історією і побутом народу, значущості для розвитку національної літератури. Проникливість непоодиноких суджень і думок тоді ще молодого вченого і сьогодні нагадує потребу та спонукає роздуми щодо розпрацювання тих чи тих питань фольклоротворення.

Методологічно істотним видається, наприклад, спостереження О. Бодяньського, що народ у своїй поезії не пошанував увагою княжих і пізніших міжусобиць і чвар, віддав забуттю недостойне, натомість зберіг у своїй пам'яті, оповіданнях і співах, звеличав і передав нащадкам те, що було йому дороге, що пройшло крізь його серце [5, с. 124]. Щось подібне скаже згодом Іван Франко (мабуть, незалежно від О. Бодяньського), наголошуючи, що в народних піс-

нях «відкликаються» «не всякі справи», а «важні для народу», ті, що «тикають часто його життя», «вражають ненастанно його увагу», що є для суспільного загалу ясні і зрозумілі [73, с. 187].

Чи не могла б ця думка послужити ключем для розкриття й досі недостатньо вивченої проблеми специфіки фольклоротворення та відбору з дійсності об'єктів його уваги?

Заслужують робочого зацікавлення нашої сучасної фольклористики і вдумливі дослідницькі медитації О. Бодяньського про вплив епохи Козаччини і її поезії на народну піснетворчість наступного часу. Того часу, коли, не зважаючи на неймовірні фізичні й духовні зусилля, «історичні обставини» привели «синів волі» після 8 січня 1654 р., тобто Переяславської ради, «під руку білого царя» і «козаки покорилися своїй долі» [5, с. 131].

Так підцензурно стримано, але достатньо прозоро і сміливо, розвиває свій наратив О. Бодяньський і далі, наголошуючи, що напружене довготривале впродовж півтисячоліття життя народу, пов'язане з протидією зовнішнім і внутрішнім ворогам; народу, душа якого «пристрасно поєдналася з воїнською славою», не могло раптово перерватися, припинитися. А тому й буття народу в нових умовах не могло не викликати іншого наслідку, як «лише невдоволення, що йшло від глибини душі, і з усією енергією відбита досада на свою *«щербату долю»* (підкреслення автора. — Р. К.) [5, с. 132].

Тому-то, продовжує автор, і в піснях цього народу «це незадоволення, ця досада, це нарікання на долю повністю відбилися, пронизують їх в усіх точках, стоять на першому місці. Почуваючи своє достоїнство і повне право на кращу судьбу, але при всіх зусиллях не осягаючи її, природно з його грудей повинні були вириватись гіркі скарги на свою недолю, глибока туга, сильний сум огорнути серце» [5, с. 132]. Такий наскрізний настрій чоловічих пісень, такий же характер і жіночих. Туга за милим, який за покликом обов'язку «боронити Україну, обов'язку, від якого ніщо в світі не в силі його відірвати», подався десь далеко, прокляття на винуватців розлуки, скарги до Неба, нарікання на долю, жаль, сум — такі головні мотиви цих пісень. І навіть у піснях веселих, забавних («гульливих»), насмішливих, жартівливих, обрядових і т. п. над сподівання нерідко зазвучить сум, відлунне журба, туга [5, с. 133, 134].

Наводимо ці судження дослідника як підтвердження того, що його висновок про визначальність драматизму в українських народних піснях і взагалі твердження про домінування в пісенності кожного слов'янського народу якоїсь прикметної якості, зумовленої особливостями історичного буття і характеру народу (чехів та мораван — ліричність, словаків — ідилічність, поляків — переважно ліричність, сербів — героїчність, епічність, росіян — повістувальна описовість) — не позанаукова довільність [18, с. 44], а має під собою якусь реальну раціональну підставу, що заслуговує докладного дослідження. Щодо зазначеної головної прикмети української народної поезії, то О. Бодяньський мотивує її так: «Де діяльне, різноманітне, сповнене труднощів і боротьби життя, там і власне народні поетичні твори неодмінно відливаються у форму *драматичну* (виділення автора. — Р. К.) — без відома їхніх творців, тому що це їх пряма, природна єдина дорога, а іншої немає і бути не може. В іншому разі ця поезія не була б собою, тим, чим вона є, — поезією народу, його світлим і вірним відображенням, його чистосердечною, щирою сповіддю, його одкровенням» [5, с. 135].

Корелюючи значення цієї прикмети зі змістом класичного визначення драми як синтезу всіх видів поезії, її вінця, О. Бодяньський вважає українську народну пісню найвищим досягненням слов'янської народної поезії. Бачить її перевагу в музиці, мелодиці, поетиці, багатстві й милозвучності мови, яку стосовно цих якостей можна порівняти лише з давньою грецькою і новою італійською мовами [5, с. 136]. Українці, за його словами, відзначаються надзвичайною пісенлюбністю, у них «на всякий час — своя пісня, — не одна. А цілі сотні». Пісня — щоденник українця, в котрий він вносить усе, що тільки не мислить, не чуває, не думає» [5, с. 136, 137].

З погляду такого універсального відношення до дійсності, українські пісні, на думку автора цих міркувань, можна вповні назвати історичними: «тому, що ні на мить не відриваються від життя і завжди відповідні своїй хвилі, тодішньому станові почуттів» [5, с. 137]. Відзначаються, за його словами, лаконічністю, яскравою образністю, природною простотою, багатою емоційністю і ритмо-музичним розмаїттям поетичної мови.

Характеристика українських пісень у дисертації О. Бодяньського порівняно з частинами наративу сто-

совно пісень інших слов'янських народів, — найбільша за обсягом і найдокладніша за змістом та охопленням різних предметних аспектів. Вона істотно розширювала, конкретизувала і поглиблювала бачення загальнослов'янського контексту й індивідуальної національної «фізіономії» української народної пісні. І чи не найбільше достоїнство цієї характеристики, що вона інспірувала вищий рівень наукового досліду й осмислення цього предмета, вказувала на цілу низку сутнісних питань і аспектів, пропонувала певні концептуальні підходи до їхнього розпрацювання.

У цьому зв'язку не можна усувати від подальшого вивчення і деякі драстичні на перший погляд моменти наративу О. Бодяньського. Зокрема і той, який О. Пипін визначив як «резкое противопоставление поэзии северных и южных русских» [47, с. 110], а в радянських дослідженнях потрактовано як неправильні і несправедливі оцінки російського народу та його пісенної творчості, «антиісторична поляризація російського та українського народів» [18, с. 42, 44].

Справді, уже перше речення, яким після характеристики великоруської народної пісенності дослідницький погляд переноситься на українську, вражає категоричним формулюванням: «Цілком інше — народна поезія південних русів (українців, малоросіян), поезія всім своїм складом, внутрішнім і зовнішнім, — *діаметрально протилежна поезії русів північних*» (виділення наше. — Р. К.) [5, с. 122].

З наступної авторської мотивації це положення прочитується все-таки не стільки як «протиставлення», скільки як скоріше констатація відмінності, іншості, зумовленої неоднаковою історією і побутом обох народів, починаючи з найдавніших часів і далі — княжої доби та козацької звитяги, різного походження цих народів. Різних країв, природного середовища їхнього проживання та інших причин і обставин. «Та інакше й не могло бути, — розвиває наведену думку. — Із усіх слов'янських племен північні і південні руси — найбільш неподібні між собою, не дивлячись на однаковість їхньої загальної назви. Настільки відрізняються між собою, наскільки відрізняється Північ від Півдня» [5, с. 123].

Усвідомлюючи, що цей концепт може викликати критичні застереження і заперечення, О. Бодяньський аргументує його історичними й логічними аналітичними даними, наголошує, що основує свої «судження» на докладному вивченні великого першо-

джерельного матеріалу і що все сказане може підтвердити переконливими доказами [5, с. 136].

Щодо можливого звинувачення в суб'єктивізмі і тенденційності високої оцінки українських народних пісень зазначає, що кожний, хто знайомий зі слов'янською народною поезією, не знайде ніякої переоцінки цих пісень, вказує на захоплені висловлювання про них відомих вчених і закінчує словами високої похвали на адресу пісень «русинів» знаменитого у слов'янському світі Вацлава Ганки [5, с. 139].

В аргументації зауваг про виняткове багатство і розмаїття українських народних пісень О. Бодяньський покликається і на власний семилітній досвід їх збирання, результатом якого є понад 8 тисяч записаних лише в Полтавській губернії пісень [5, с. 136]. Ця цифра, мабуть, включає й записи його брата Федора.

Додамо ще, що захист магістерської дисертації О. Бодяньського, який відбувся у травні 1837 р., пройшов успішно. Надрукований текст цієї праці зустрів захоплену оцінку у слов'янських країнах, був перекладений сербською, італійською і в уривках чеською мовами. Тривалий час праця «Про народну поезію слов'янських племен» служила, за словами Ізм. Срезневського, підручником у славистичних студіях [64, с. 31—38]. Уже влітку того ж 1837 р. відомий професор Московського університету Михаїл Погодін вислав примірник цієї праці Іванові Вагилевичу до Львова і вона, вочевидь, корисно прислужилася у фольклористичній діяльності та слов'янознавчих аспіраціях учасників «Руської трійці»¹¹.

Застереження до певних думок і суджень цієї праці висловила щойно радянська фольклористика. Побачила, зокрема недопустиму ересь у концепті відмінності, іншості українських народних пісень від російських. Головно через те, про О. Бодяньського так стримано і надто скромно мовиться у радянських нарисових оглядах історії української фольклористики [70, с. 104—106]. Певною мірою цю традицію порушила щойно названа стаття О. Дея.

¹¹ У Відділі Рідкісної книги Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України зберігається книжка О. Бодяньського «О народной поэзии славянских племен» (М., 1937) з записом на звороті титульної сторінки рукою І. Вагилевича: «С книг Івана Вагилевича. Поклін від Госп. М.П. Погодина. Дня 26 червня 1837 р.».

Студія «Про народну поезію слов'янських племен» — визначна віха в історії української фольклористики першої половини ХІХ ст. та у фольклористичному доробку О. Бодяньського. У 1837 р. його відряджено в наукову подорож по слов'янських країнах для спеціалізації зі слов'янознавства. Повернувшись після майже п'яти років, зайняв новостворену кафедру слов'янської філології в Московському університеті і зайнявся налагодженням наукової праці у «Московському товаристві історії і старожитностей російських...» та в редагуванні його органу «Чтения Московського общества истории и древностей российских». У цьому виданні він опублікував низку цінних пам'яток з історії України й української культури, фольклору. Зокрема, з 1863 р. систематично друкував у «Чтениях...» відомий збірник «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» Я. Головацкого, який 1878 р. вийшов у Москві чотирма книгами.

Ця праця настільки поглинула час і сили О. Бодяньського, що після 30-х рр. власним фольклористичним студіям, за винятком невеликих публікацій, він не мав можливості приділити більшої уваги. Не зміг, на жаль, підготувати і видати так, як хотів, — по-науковому, і зібрані ним та братом фольклорні матеріали, зокрема прислів'я та приказки й, особливо великий їхній збірник українських народних пісень. Лише відшукані рештки цієї праці оприлюднено в наш час у згаданій книзі «Українські народні пісні в записах Осипа та Федора Бодяньських» (1978).

Постать Осипа Бодяньського вельми значуща в історії української фольклористики. І тут цілкоміто погоджуємося з висновком дослідника: «Його внесок у науку про народну творчість забезпечив йому місце серед тих діячів першої половини ХІХ ст., з іменами яких пов'язане становлення української фольклористики та фольклористичної славистики в Росії та в Україні» [18, с. 36]¹².

Своїми принциповими науковими оцінками зробленого в українській фольклористиці, оригінальними думками і судженнями він пропонував нові тео-

¹² Цінні відомості про архівні матеріали, пов'язані з напруженнями О. Бодяньського в сфері фольклористичної славистики, та його роль у публікації і пропагуванні пам'яток української культури і фольклору містять статті Алли Ясенчук «Фольклор слов'ян у рукописній спадщині Осипа Бодяньського» і «Роль О. Бодяньського у висвітленні історії української культури на сторінках наукової періодики» [79, с. 8—17, 18—28].

ретичні й практичні підходи до праці на цьому полі. Стимулював у тому числі і рух фольклористичної думки в харківському осередку.

Захоплення народною пісенністю, її збирання, вивчення і видання залучили до цього діла й молодого **Платона Якимовича Лукашевича** (1806—1887). Він народився в поміщицькій сім'ї в с. Березань Полтавської губернії (тепер смт Баришівського р-ну Київської обл.), навчався у Ніжинській гімназії вищих наук разом з М. Гоголем, закінчив Рішельєвський ліцей в Одесі (1828). Уже в Ніжині написав статтю (з датою 4 квітня 1826 р.) про різдвяні й новорічні звичаї українців, в якій подав описи колядування, щедрювання і засівання, навів новорічне привітання і народну колядку парубкові [32, с. 386—393].

В українській фольклористиці здобув собі місце головню виданою безіменно в Петербурзі 1836 р. збіркою «Малороссийские и червонорусские народные думы и песни» (170 с.). Характер укладу цієї книжки, додані до текстів пісень і дум примітки з поясненнями історичної і традиційно-побутової підоснови їхнього змісту та часу виникнення, звертання до історичних джерел засвідчують помітний вплив на П. Лукашевича «Запорожской старины» Ізм. Срезневського. Це видно і з покликань у примітках на це видання та з перших слів передмови: «Ми маємо вже два збірники українських пісень — Пп. Срезневського і Максимовича» (Малороссийские и червонорусские народные думы и песни. — Санкт-Петербург, 1836. — С. 5).

Але на відміну від «Запорожской старины» тексти українських пісень і дум збірки П. Лукашевича витримали випробування часом, не викликали застережень і сумнівів у дослідників. Вони вважаються якісними і достовірними щодо фольклорної автентичності.

Особлива вага цього видання, що воно збільшило кількість опублікованих на той час українських народних дум (у М. Цертелева, М. Максимовича, Ізм. Срезневського) записами чотирьох нових творів цього жанру. З них «найзамітніший», довгий на 355 рядків «Самійло Кішка», «незрівняний щодо розмірів з ніякими попередніми записами дум — чудовий варіант, що його довго вважалося за одиницький примірник цієї думи» [13, с. XLII]. Вельми цінними є й інші нові тексти дум, в тому числі й два варіанти вже відомих дум — про Коновченка і Від'їзд козака (про Вітчима).

К. Грушевська відзначає небуденну для того часу уважність і старанність П. Лукашевича щодо докладного і повного відтворення в запису тексту дум, констатує, що був він на загал «свісним записувачем і видавцем» і з цього погляду його доробок був кроком наперед до дійсно наукового розуміння усної кобзарської творчості» [13, с. XLIV].

Наукову вартісність записів дум П. Лукашевичем збільшує і те, що на основі відомостей з його листів встановлюються час (1832 р.), місце (Роменський повіт) й особу виконавця, від якого записано деякі з цих творів, зокрема й про Самійла Кішку (бандурист Стрічка).

Збірка П. Лукашевича складається з двох частин, названих «відділами». Перший «Малороссийские думы и песни», тобто з підросійської України (с. 3—100) містить, крім згаданих дум, низку історичних, соціально-побутових, любовних, обрядових (календарних і весільних) пісень. Тут подано і зразок замовляння («від болю зубів»). Тексти пісень не повторюють уже надрукованих на той час, оригінальні, цікаві зразки, відзначаються якісністю запису. Вони, вочевидь, зібрані самим П. Лукашевичем. Знаємо зі згаданої публікації 1826 р., що він цікавився народними звичаями, займався їх описом і фіксацією пов'язаних з ними примовлянь і пісень.

Другий відділ «Червонорусские думы и песни» (с. 101—170) представляє галицько-українські народні пісні. Наприкінці 20-х — на початку 30-х рр. під час подорожі до Праги, де, як вважається, познайомився з В. Ганкою і Я. Колларом, П. Лукашевич відвідав Львів. Тут він довідався про розпочатий у середовищі українського духовенства рух за відродження українського слова, задіяння його до писемності, збирання і видання народних пісень. «Я думаю, — писав у вступному слові до «червоноруської» частини збірника (с. 106—107), — моїм читачам буде приємно дізнатися, що в Лембергу (у Львові) і в Перемишлі декілька добрих уніатських патерів, які ще не соромляться носити руське ім'я, задумали воскресити в Галичині народне слово».

Йдеться, вочевидь, про діяльність заснованого в Перемишлі в 1816 р. «Товариства руських священників», його старання про навчання в сільських галицьких школах рідною мовою, видання цією мовою книжечок для народу, працю священників Івана Могильницького, Івана Лаврівського, Йосифа Левицького

над граматикую і словником української мови, розгортання збирацької фольклористичної роботи.

У всякому разі під впливом цих відомостей і вражень у П. Лукашевича виник намір видання спільного збірника східно- і західноукраїнських народних пісень. Так з'явилася книжка, яка вперше у фольклористиці декларувала її предметно представляла єдність та однорідність української народнопісенної традиції помимо розчленування етнічного простору України політичними кордонами.

Свідомість цієї соборницької тенденції чітко наголосив упорядник і в цитованому вступному слові, констатуючи, що, незважаючи на багатовікове чужинецьке поневолення, прості «червонорусці» зберігають прив'язаність до свого руського походження й імені та почуття органічної спорідненості з наддніпрянськими братами. «Україна, Малоросія є для їх серця обітована земля, куди лнуть усі їх помисли і думи. З яким трепетом розпитує галичанин приїжджого з Росії гостя про долю своїх братів українців, він з радістю розділить з ним свою убогу трапезу, щоб дізнатися щось нове про українських козаків! Хто б повірив, що галицький пастух знає набагато більше дум про героїв України і її історію, ніж останній малоросійський козак. Він гордиться подвигами малоросіян, як своїми власними. Він радується їхньому щастю та успіхам і тужить у прекрасних своїх піснях над «пригодою козацькою» (Малоросійские и червонорусские народные думы и песни. — С. 103—104).

Звертаючись до історичного минулого галичан, П. Лукашевич констатує їхню участь у визвольній війні під проводом Б. Хмельницького, свободолюбний дух, згадує про боротьбу карпатських опришків проти поневолювачів. Відповідно до цього концепту підібрані й історичні пісні в червоноруській частині збірника, які упорядник називає «думами» (Про Нечая Романа, Козубая, Довбуша (у Лукашевича — «Дороша»), «опришків або карпатських горців» й інші пісні: пастуші, любовні, коломийки, обжинкові, одна поминальна; і найбільша група — обрядових весільних — 50 номерів). Всі пісні галицького відділу взяті, як зазначив укладач в кінці цитованого вступу, з виданого у Львові 1833 р. збірника Вацлава з Олеська «Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego» (Малоросійские и червонорусские народные думы и песни. — С. 107).

Тут же П. Лукашевич навів і зразки свого транскрибування громадянкою поданих у Вацлава з Олеська текстів українських пісень латинським алфавітом. Слід зауважити, що у збірнику Лукашевича ці переведення, як і його коментування окремих змістових моментів та галицьких провінціалізмів і діалектизмів, далеко не завжди точні і вдалі.

П. Лукашевич був також одним з активних континуаторів налагодження ділових та особистих зв'язків східно- і західноукраїнських культурних діячів.

Вже сучасники не могли не звернути уваги на вкрай песимістичні рефлексії у вступі П. Лукашевича до першого відділу збірника про катастрофічне виродження і загибель пісенної традиції в народному середовищі, заміну її солдатськими піснями і спотвореним характером співу, що, за словами автора, перетворився на «вереск» і «справдішне виття вовків».

Можливо, таке враження викликали в Лукашевича, як припустив О. Огоновський, спостереження з якогось «підгороддя» [44, с. 58]. Адже про щось подібне в культурі сільських пригородів Харкова того часу писав, як згадувалося, і Г. Квітка-Основ'яненко. Але категорично екстраполювати таку ситуацію на всю Україну («можете проїхати всю Малоросію вздовж і впоперек і я запевняю вас, що ви не почувете ні одної справжньої пісні»), твердити, що пісні, які подекуди ще збереглися від затрати, співають на лад «парня и девки», що через якихось двадцять років ми будемо відшукувати їхні питомі мелодії в Галичині або в Угорщині у карпатських русинів (Малоросійские и червонорусские народные думы и песни. — С. 3—7), — явне перебільшення, далеке від дійсного стану речей.

І все ж ці рефлексії видаються не стільки якимись аномаліями, скільки скоріше винятково болісним та навіть хворобливим сприйняттям і переживанням змін і деформацій у народній традиційній культурі, що відбувалися на очах автора в умовах прогресуючої московської політичної і духовної анексії України, усвідомленням зляканої сутності цього процесу для українства.

П. Лукашевич продовжував дбирання українських пісень та дум і після видання збірника. Це засвідчують архівні матеріали і публікації його записів, що з'явилися наприкінці XIX ст., зокрема значна їх група у третьому томі видання Б. Грінченка «Етнографические материалы, собранные в Черни-

говській і сеседних с ней губерниях» (Чернигов, 1899) [24, с. 138—151].

Та найзначнішим у доробку П. Лукашевича є все-таки його збірник з 1836 р. Наголошені два головні позитиви — вміщені в ній нові тексти дум, які суттєво доповнили наявний текстовий фонд цього жанру української народної творчості, й інші оригінальні записи українських пісень, та її галицька частина з наголошеною константою одноцільності української народнопісенної традиції і взагалі історично вкоріненої етнокультурної єдності всіх частин українського народу — детермінують неперехідну значимість цього видання в історії української фольклористики. Автор некролога на смерть П. Лукашевича оцінив його внесок в українську фольклористику як «подвиг молодості», що спас від забуття «скарби народної творчості» [81, с. 246], а О. Пипін назвав його збірку «Малороссийские и червонорусские народные думы и песни» «однією з найбільш помітних книг української етнографії» [47, с. 138].

1. Айзеништок І. Петро Гулак-Артемівський / І. Айзеништок // Гулак-Артемівський П.П. Твори. — С. 22.
2. Багалей Д.К. Краткий очерк истории Харьковского университета / Д.К. Багалей, Н.Ф. Сумцов, В.П. Бузескул. — Харьков, 1905. — С. 93.
3. Беседа. — Львів, 1872. — Т. IV. — С. 1—68 ; Т. V. — С. 75—123 ; Т. VI. — С. 1—55 ; Т. VIII. — С. 1—76 ; Т. X. — С. 1—55 ; Т. XI. — С. 1—54 ; Т. XII. — С. 28—49.
4. Бодянский О.М. Народные спеванки или песни словаков в Венгрии, как простого народа, так и высшего сословия, собранные и выданные Яном Колларом / О.М. Бодянский // Московский наблюдатель. — 1835. — Часть IV. — № 15. — С. 383—416 ; № 16. — С. 578—607.
5. Бодянский И.О. О народной поэзии славянских племен. Рассуждение на степень магистра философского факультета первого отделения, кандидата Московского университета Иосифа Бодянского / И.О. Бодянский. — Москва, 1837. — 154 с.
6. Вадим Купало // Московский наблюдатель. — 1837. — С. XIV. — Сентябрь. — Кн. 1. — С. 247—267. — (Наука).
7. Василенко Н.П. О.М. Бодянский и его заслуга для изучения Малороссии / Н.П. Василенко. — С. 72—73.
8. Вестник Европы. — Москва, 1822. — Кн. 11. — С. 61—68 ; Кн. 12. — С. 157—162.
9. В.Н.С. Письмо от издателя малороссийских пословиц и поговорок (По поводу рецензии И. Мастака в Телекопе за 1834 г.) / В.Н.С. — Москва, 1834. — № 29. — С. 28—36.
10. Галатея. — Москва, 1839. — Ч. 4. — № 34. — С. 535—552.
11. Гончар О.І. Українська література передшешевченківського періоду і фольклор / О.І. Гончар. — Київ, 1982. — С. 34—112, 113—175.
12. Горленко В. Історія української етнографії (XII — середина XIX ст.) / В. Горленко, Р. Кирчів. — Київ, 2005. — С. 236—237.
13. Грушевська К. Збирання і видання дум в XIX і в початках XX віку / К. Грушевська // Українські народні думи. Том перший корпусу. — Київ : Держвидав України, 1927. — С. XLII.
14. Грушевський М. Етнографічне діло Костомарова / М. Грушевський // Етнографічні писання Костомарова. — Київ : Державне видавництво України, 1930. — С. XIV.
15. Гулак-Артемівський П.П. Инструкция в руководство Г. адъютанту Срезневскому по случаю назначаемого для него путешествия по славянских землях с целью изучения славянских наречий и их литературы / Гулак-Артемівський П.П. // Твори. — С. 204.
16. Гулак-Артемівський П.П. Твори / П.П. Гулак-Артемівський. — Київ : Дніпро, 1964. — С. 214.
17. Данилевский Г.П. Украинская старина / Г.П. Данилевский. — Харьков, 1866. — С. 232.
18. Дей О.І. Фольклористична діяльність Осипа та Федора Бодянських / О.І. Дей // Українські народні пісні в записях Осипа та Федора Бодянських / упоряд. та примітки А.Ю. Ясенчук ; заг. і текстолог. ред. та вст. стаття О.І. Дея. — Київ : Наукова думка, 1978. — С. 30.
19. Издатель А. Метлинский. Заметки относительно южнорусского языка // Думки, пісні та ще дещо Амвросія Могили. — Харьков, 1839. — С. 3—35.
20. Издатель. Предисловие // Южный русский сборник. Издание Амвросия Метлинского. — Харьков, 1848. — С. 7—8.
21. Квітка-Основ'яненко Г.Ф. Зібрання творів : в 7 т. — Т. 7 / Г.Ф. Квітка-Основ'яненко. — Київ, 1981. — С. 84—89.
22. Квітка-Основ'яненко Г. Твори в шести томах / Г.Ф. Квітка-Основ'яненко. — Т. 6. — Київ, 1957. — С. 171—261.
23. Кирдан Б.П. А.К. Метлинський (1814—1870) / Б.П. Кирдан // Собирання народної поезії. Из истории украинской фольклористики XIX в. — С. 153.
24. Кирдан Б.П. Собирання народної поезії. Из истории украинской фольклористики XIX в. / Б.П. Кирдан. — Москва, 1974. — С. 138—151.
25. Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» / Р. Кирчів. — Львів, 2011. — С. 319—325. — (Видання друге).
26. Костомаров Н.И. Автобиография / Н.И. Костомаров. — Киев, 2007. — С. 38.
27. Костомаров Н. Литературное наследие / Н. Костомаров. — Санкт-Петербург, 1890. — С. 287—477.

28. Костомаров Н. Об историческом значении русской народной поэзии / Н. Костомаров. — Харьков, 1843. — С. 10—11.
29. Костомаров Н. О цикле весенних песен в народной южнорусской поэзии / Н. Костомаров // Маяк. — 1843. — Т. XI. — Гл. III. — С. 58—71.
30. Ламанский Вл. Измаил Иванович Срезневский / Вл. Ламанский. — Москва, 1890. — С. 2.
31. Ластівка. Сочинения на малороссийском языке в стихах и прозе. — Санкт-Петербург, 1841. — С. 340—347.
32. Лукашевич Пл. О примечательных обычаях и увеселениях Малороссиан на праздник Рождества Христова и в Новый год / Пл. Лукашевич // Северный архив (Петербург). — 1826. — Ч. 20. — № VIII. — С. 386—393.
33. Малороссийские песни, изданные М. Максимовичем. — С. 81—83, 141—142.
34. Малороссийские пословицы и поговорки, собранные В.Н.С. // Телескоп. — Харьков, 1834. — Ч. 21. — № 21. — С. 336—348.
35. Мастак И. Малороссийские повести, рассказываемые Грицьком Основьяненком / И. Мастак. — Кн. 1. — Москва, 1834 // Ученые записки Московского университета. — Ч. VI. — № 5. — Ноябрь. — С. 287—313.
36. Мастак И. Ответ Г. В.Н.С. (Письмо к издателю). По поводу статьи о малорос. пословицах и поговорках / И. Мастак // Молва. — 1834. — № 29. — С. 28—36; 1834. — № 32. — С. 88—99.
37. Мастак И. Письмо к издателю / И. Мастак // Телескоп. — 1834. — № 21. — С. 342—343. — (Критика).
38. Метлинский А.Л. Дополнения и замечания к статье К. Сементовского «Замечания о праздниках у малороссиан» // Маяк. — 1843. — Т. XI. — Кн. XXI. — Гл. 3. — С. 71—74
39. Метлинский А. Предисловие / А. Метлинский // Народне южнорусские песни. Издание Амвросия Метлинского. — Киев, 1854. — С. V.
40. Міяковський В. Костомаров у Рівному / В. Міяковський // Україна. — Київ, 1925. — Кн. 3. — С. 28—65
41. Мордовцев Д. Народные песни, собранные в западной части Вольнской губернии в 1844 г. г. Н. Костомаровым / Д. Мордовцев // Малороссийский литературный сборник. — Саратов, 1859. — С. 179—353.
42. Народные песни, собранные в западной части Вольнской губернии в 1844 г. // Етнографічні писання Костомарова. — Київ, 1930. — С. 138.
43. Наськи українські казки, Запорозьця Іська Материнки. — Москва, 1835. — С. XI—XII.
44. Огоновський О. Історія літератури руської. Часть IV / О. Огоновський. — Львів, 1894. — С. 58.
45. Пассек В.В. и Ригельман. Малороссийская свадьба / В.В. Пассек и Ригельман // Литературный вечер. — Москва, 1844. — С. 167—242.
46. Пассек В. Очерки России / В. Пассек. — Петербург, 1840. — С. 121—138.
47. Пыпин А.И. История русской этнографии. — Т. III. Этнография малорусская / А.И. Пыпин. — СПб., 1891. — С. 110—113.
48. Русалка Дністровая. — У Будимі, 1837. — С. IV—V.
49. Русская мысль. — Москва, 1880. — № 1. — С. 1—39; № II. — С. 1—60; № V. — С. 33—54; № VI. — С. 35—71; № VII. — С. 37—67; № VIII. — С. 1—33.
50. Свенцицкий И.С. Материалы по истории возрождения Карпатской Руси / И.С. Свенцицкий. — Львов, 1905. — С. 176—179.
51. Сементовский А.М. Заметки о народных праздниках Киевской губернии / А.М. Сементовский // Киевские губернские ведомости. — 1850. — № 16, 17, 18; 1851. — № 20, 21, 22.
52. Сементовский К. Замечания о праздниках у малороссиан / К. Сементовский // Маяк. — 1843. — Т. XI. — Гл. III. — С. 1—45. — (Материалы).
53. Сементовский К.М. Некоторые народне обычаи и поверья здешней (Полтавской) губернии / К.М. Сементовский // Полтавские губернские ведомости. — 1843. — № 15, 19, 22, 24, 37, 47, 49; 1846. — № 18, 19, 41, 52.
54. Сементовский К. Очерк малороссийских поверий и обычаев, относящихся к праздникам / К. Сементовский // Молодык на 1844 год. — Харьков, 1843. — С. 86—107.
55. Сементовский К.М. Праздник Рождества Христова в Малороссии / К.М. Сементовский // Полтавские губернские ведомости. — 1843. — № 52. — С. 364—368.
56. Славянская мифология. Сочинение Николая Костомарова (Извлечение из лекций, читанных в университете Св. Владимира во второй половине 1846 г.). — Киев, 1847. — 113 с.
57. Снегирев И. Русские простонародные праздники и суеверные обряды / И. Снегирев. — Москва, 1839. — Вып. IV. — С. 45—50.
58. Срезневский Изм. Взгляд на памятники украинской народной словесности / Вс. Срезневский // Ученые записки Московского университета. — 1834. — Ч. II. — № 3. — С. 134—136.
59. Срезневский И. Донесение адъюнкт-профессора Срезневского г. Министру народного просвещения / Вс. Срезневский // Журнал Министерства народного просвещения. — 1843. — Т. 37. — С. 45—74. — (Про видання стосовно української мови і фолькору. — С. 49, 53—58).
60. Срезневский И.И. Дополнения и замечания / Вс. Срезневский // Маяк. — Санкт-Петербург, 1843. — Т. XI. — Кн. XXVI. — Гл. III. — С. 45—57.
61. Срезневский И. Замечания на «Труды» Чубинского / Вс. Срезневский // Журнал Министерства народного просвещения. — 1880. — С. 162—166.
62. Срезневский Вс. Знакомство И.И. Срезневского с И.П. Котляревским / Вс. Срезневский // Киевская старина. — 1899. — Т. 64. — Кн. 1. — С. 1—8.

63. Срезневський В. Краткий очерк жизни и деятельности И.И. Срезневского / В. Срезневський // Памяти Изамаила Ивановича Срезневского. — Кн. 1. — Петроград, 1916. — С. 7, 8.
64. Срезневський И.И. На память о Бодянском, Григоровиче, Прейсе / И.И. Срезневський // Сборник отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. — Т. XVIII. — № 6. — Петербург, 1878. — С. 31—38.
65. Срезневський В. «Украинский альманах» / В. Срезневський // Киевская старина. — 1893. — Т. 40. — С. 30.
66. Сумцов Н.Ф. Пятидесятилетие сборника А.Л. Метлинского «Народные южнорусские песни» / Н.Ф. Сумцов. — Санкт-Петербург, 1904. — С. 1.
67. Сын Отечества. — 1834. — Т. XLVI. — Ч. 168. — № 17. — С. 258—274 ; 1834. — Т. XLII. — Ч. 164. — Отд. II. — С. 413—426.
68. Терещенко А. Быт русского народа / А. Терещенко. — Санкт-Петербург, 1848. — Ч. 1. — С. VII—VIII.
69. Терещенко А. Иван Петрович Котляревський / А. Терещенко // Основа. — 1861. — № 2. — С. 163—175.
70. Українська народна поетична творчість. — Т. I. Дожовтневий період. — Київ : Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, 1958. — С. 104—106.
71. Ученые записки Московского университета. — 1834. — Ч. VI. — № 4. — С. 134—150.
72. Федченко П.М. Матеріали з історії української журналістики. Випуск I. Перша половина XIX ст. / П.М. Федченко. — Київ, 1959. — С. 215—217.
73. Франко І. Знадоба до вивчення мови й етнографії українського народу / Франко І. // Франко І. Зібрання творів : у 50 т. — Київ, 1980. — Т. 26. — С. 187.
74. Цертелев князь. О народных малороссийских стихотворениях // Благонемерный. — СПб., 1825. — Ч. 30. — № 20. — С. 216—227.
75. Шалак О. Микола Білозерський і його участь у виданні «Народных южнорусских песен» (1854 р.) / О. Шалак // Дослідження українського фольклору: невідоме та маловідоме. — Київ, 2008. — С. 29—43.
76. Шамрай А. Харківська школа романтиків / А. Шамрай. — Харків, 1930. — Т. III. — С. 325—346.
77. Шашкевич М. Твори / М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький. — Київ : Дніпро, 1982. — С. 221.
78. Этнография Беларуси. Энциклопедия. — Минск, 1989. — С. 458. — (Семянтоускі Аляксандр Максімавіч).
79. Ясенчук А. Фольклор слов'ян у рукописній спадщині Осипа Бодянского / А. Ясенчук // Дослідники українського фольклору: невідоме та маловідоме. — Київ, 2008. — С. 16.
80. Brodziński K. Pisma estetyczno-krytyczne / Brodziński K. — Warszawa, 1934. — S. 54.
81. W. Платон Акимович Лукашевич (Некролог) / W. // Киевская старина. — 1889. — Т. XXIV. — Кн. 1. — С. 246.

Roman Kyrchiv

THE KHARKIV CENTER OF UKRAINIAN FOLKLORISTICS (first half of the XIX ct)

Continuation. Beginning is in the previous number

The materials, represented in the article, should be a part of voluminous «History of Ukrainian folkloristics», being prepared to edition in the M. Rylskiy Institute of art study, folkloristics and ethnography of the National academy of sciences of Ukraine. They show general conception, scheme of research structure and operation of plan prospectus of the first volume, namely: pre-romantic and romantic interests by Ukrainian oral and verbal folk art — was entrusted to the author of this article. The primary chapters of this work were published in the magazine «Folk art and ethnography».

Keywords: Ukrainian folklore, romantic folkloristics, Ukrainian national and cultural renaissance.

Roman Kyrchiv

ХАРЬКОВСКОЕ ОТДЕЛЕНИЕ УКРАИНСКОЙ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ (первая половина XIX в.)

Продолжение. Начало в предыдущем выпуске

Подаются материалы, которые должны были войти в запланированную несколькотомную «Историю украинской фольклористики», которая готовилась к изданию в ИИФЭ им. М.Ф. Рильского НАН Украины, общую концепцию, схему структуры исследования и разработки плана-проспекта первого тома которой, а именно: доромантические и романтические заинтересованности украинским устно-словесным народным творчеством — было поручено автору этой статьи. Написанные начальные разделы этой работы опубликованы в журнале «Народное творчество и этнография».

Ключевые слова: украинский фольклор, романтическая фольклористика, украинское национально-культурное возрождение.